

Dobszay László

GONDOLKODÓ

füzetek

BACH-ÉLETRAJZ

BECKET TAMÁS VÉRTANÚSÁGA

JEGYZETEK A LITURGIÁRÓL:

- 51. Miről szólnak az offertórium-énekek? (2)
 - 50. Könyörgések „super oblata”:
a Sacramentarium Gregorianum
könyörgése a pünkösdi utáni
II. vasárnapon
-

26. szám

2005. február

Gondolkodó Füzetek

Kézirat gyanánt – Felelős kiadó: Dobszay László

Készült az MTA-TKI — LFZE egyházzenei kutatócsoportjában

1. füzet: A keresztény értelmiségi (I). – Jegyzetek a liturgiáról: 1. Igazság és érthetőség. – 2. Hogyan imádkozzuk a 118. zsoltárt?

2. füzet: A keresztény értelmiségi (II). – Jegyzetek a liturgiáról: 3. Az éneklőszék. – 4. A liturgikus stílus szétesése. – Aquinói Szent Tamás a hit megvallásáról

3. füzet: A keresztény értelmiségi (III). – Jegyzetek a liturgiáról: 5. A liturgikus homília formája. – 6. Benedictus Dominus Deus Israel. – Szent Ágoston beszéde az újonnan megkereszteltékhez

4. füzet: A karácsonyi virrasztó zsoltosma. – Jegyzetek a liturgiáról: 7. A karácsonyi nagyének. – 8. Az 50. zsoltár utolsó versei. – Melléklet: Az esztergomi zsoltosma karácsonyi matutinuma

5. füzet: A szövegértésről. – Jegyzetek a liturgiáról: 9. Énekek a szentekről. – 10. Sajnálom...

6. füzet: Szövegalkotás és szövegértés – egyházi környezetben. – Jegyzetek a liturgiáról: 11. Gyertyák az oltáron. – 12. Ordo Cantus Missae

7. füzet: A húsvét heti „dicsőítőes vesperás”. – Jegyzetek a liturgiáról: 13. A liturgia drámaisága. – 14. Változatosság?

8. füzet: Mi a magyar a zenében? – Hit, remény, szeretet – Jegyzetek a liturgiáról: 15. A pazarló liturgia. – 16. „Bűgő kürtök”?

9. füzet: Szemben a feladattal – Kommentár a nagypénteki „Adoratio Crucis”-hoz (Aquinói Szent Tamás: Vajon helyes-e Krisztus keresztségét imádó tisztelettel illetni?) – Jegyzetek a liturgiáról: 17. A Máté-passió. – 18. Húsvéti népénekeinkről

10. füzet: Az orációk fordítása (Mezey László szellemi hagyatékából) – A gyermekkori emlékek (Raissa Maritain írásából) – „Jön a vihar...” – Az úrnapi vesperás Magnificat-antifonája (az Isztambuli Antifonáléból) – Jegyzetek a liturgiáról: 19. Egy mennybemeneteli prédikáció margójára – 20. Aquinói Szent Tamás arról, hogy miért lett Krisztus mennybemenetele a mi üdvösségünknek oka

11. füzet: Aquinói Tamás a békéről: (1) Vajon ugyanaz-e a béke, mint az egyetértés? – A számítógép: a szellemi munka ellensége és barátja – Jegyzetek a liturgiáról: 21. A sequentia - és a liturgia misztikus jellege. 22. A dalosított zsoltár-recitáció

12. füzet: Aquinói Tamás a békéről: (2) Vajon mindenki kívánja-e a békét? Vajon a béke a szeretet sajátos kihatása-e? – Mi a tudomány? Ki a tudós? (I) – Jegyzetek a liturgiáról: 23. Halottak napja. 24. Mondatrend – a mondat rendje.

(A jegyzék folytatása a hátlapon)

Bach-életrajz

Christoph Wolff: Johann Sebastian Bach, a tudós zeneszerző c. könyve bizonyára a legjobb Bach-életrajz, amely magyarul megjelent (Park Könyvkiadó, 2004., Székely János fordítása). Sokat tanultam az életút és alkotópálya részletes, szinte naplószerű leírásából. És volt néhány olyan tanulság is, mely nem önmagában volt újdonság, hanem a plasztikus leírás tette számomra meglepetéssé. Csak kettőt említek meg:

Szinte érthetetlen az a szorgalom, az a munkakedv, mely hat évtizeden át eltöltötte ezt az embert. Állandóan tanult, gyakorlatilag öregkoráig. Elképesztő mennyiségben és gyorsaságban ontotta a makulátlan, legmagasabb fokban koncentrált műveket. (Tisztában vagyunk-e azzal, hogy szinte ugyanannyi az elveszett műve, mint a hatalmas számú fennmaradt alkotás?) Órák hosszat próbált a legkülönbébb vokális és hangszeres csoportokkal. Szinte mindig számos tanítvánnyal foglalkozott napról napra, aprólékos gondoskodással. Lipcsei éveiben több templom zenei szolgálatát szervezte, emberek tucatjait mozgatta hozzá, s azon kívül éveken át a Collegium Musicum zenélő társaság vezetésére, hangversenyeire is maradt ideje. Tanította Tamás-iskola növendékeit és felügyelt rájuk, s a tanítás nem is csak zenei tárgyakra terjedt ki. Igen magas fokon ismerte az orgona felépítését, technikáját, rendszeresen vizsgált meg tervezett, készülő és elkészült orgonákat a környező városokban. Voltak évek, amikor minden vasárnapra új kantátát komponált. Képzeliük el úgy, hogy amint elmúlt a vasárnap, egy-két nap alatt el kellett készülnie a következő kantátának ahhoz, hogy a kottamásoló (vagy sokszor ő maga) megírja a szólamokat, s még a hét közepén megkezdődjenek a próbák. Emellett rendszeresen orgonált, gyakorolt hozzá... nem is folytatom. (Egyébként elolvasva Bartók Péternek apjáról megjelent emlékezéseit, ugyanezt a hihetetlen szorgalmat tapasztaljuk a zeneszerző–zongoraművész–népzenekutató hatalmas teljesítménye mögött.)

A másik, amit ismét tudatosítanom kellett, az a sűrű zenei élet, mely Bachot körülvette, s mely nélkül tehetsége nem bontakozhatott volna ki. Bárhol élt, gyermekkorától fogva, kiváló zenészek tucatjai működtek saját városában és annak 20-30 kilométeres körzetében. Tudtak egymásról, ismerték, hol tart a másik, mit csinál, hogyan komponál. Az persze kivételes, hogy ezt a sűrű-

séget egyetlen család önmagában is fel tudta mutatni. Nem számoltam meg, hány Bach-zenészt említ meg a könyv, de ahol csak megfordult a nagy Bach, életének minden szakaszában ott van a közelben néhány zenész unokatestvér, közeli-távoli rokon, nála idősebb, fiatalabb vagy vele egykorú. Nem véletlen, amikor egy város előző orgonistájának távozása után úgy határoz, hogy „egy” Bachot kell alkalmazni helyébe. Vagyis a zenei élet intenzitása, színvonala és a zseni felbukkanásának esélye négyzetesen arányos az egy négyzetkilométerre jutó zenészek számával. (Ez az, amit a magyar zenetörténet egészen a 20. századig soha sem tudott elérni. Kérem olvasómat, ha keze ügyében van, olvassa el kis Magyar Zenetörténetem bevezetésének 2. alfejezetét.) Nagy költő lehet valaki magányosan is, jelentős zenész bizonyosan nem.

Azt szoktuk mondani, hogy a földön semmi sem tökéletes. Közben talán arra gondolunk, hogy a világon nincs is tökéletesség. Bach a bizonyosság arra, hogy a tökéletesség igenis megszülethet, a tökéletesség az ember számára sem elérhetetlen, legalábbis az életnek bizonyos területein. Nem tudom, ez a tökéletesség teszi-e, de azt tapasztaltam, hogy Bach zenéje még a tanulatlan, akár „faragatlan” fiatalokat is hamarabb megragadja, mint bármi más, tetszetősebb zene. Lehet, hogy a zenébe mindenkit Bachhal kell bevezetni?

Nem akarok reklámot csinálni a könyvnek (mely jó, ha nem is tökéletes...), de javaslok az olvasónak, ha teheti vegye kezébe. Megszakításokkal, kis adagokban is végig olvashatja, akár egy év hosszáiglan. De persze még inkább javaslok, hogy hallgasson, s ha teheti, játsszon, énekeljen, tanulmányozzon Bach-műveket.

A b-moll mise kéziratának első ütemei

Becket Tamás vértanúsága

Becket Tamás életét ismerjük, elég most röviden feleleveníteni a főbb tényeket. Az egyszerű családból való, tehetséges fiú gyorsan haladt tanulmányaival, majd ugyanígy haladt előre egyik megbecsült tisztségről a másikra. Királya, II. Henrik is nagyra becsülte, s végül a legnagyobb politikai hatalomra emelte: kancellárjává tette meg. Becket kiszolgált a uralkodóját annak politikai ambícióiban, szórakozásaiban egyaránt. A királyi kegy következő megnyilvánulása az volt, hogy Anglia legmagasabb egyházi méltóságába, a canterbury érseki székbe emelte. Tamás élete egyik napról a másikra megváltozott: szigorú aszkétikus életet élt, a rangjához illő díszes öltözék alatt durva, fájdalmat okozó szőringet viselt, mértéktartóan étkezett, híveinek jó pásztoraként viselkedett. Amikor pedig a király abban bízva, hogy volt kancellárja ezt majd elnézi neki, az egyház jogait kezdte alárendelni a politikának, az egyházi előjáró pozíciókat kezdte osztogatni, beleszólt az egyház ügyeibe és jogokat akart szerezni fölötte, Tamás keményen ellenállt régi barátja kívánságainak. A király és a környezete egyre nagyobb dühvel nézte a történeteket, egyre súlyosabb csapásokat mértek rá, s talán már nem is csak a politikai érdek vezерelte őket, hanem már a személyes gyűlölet is. Tamás kitért a támadás elől, s hogy ne érje hátrány Canterbury-t, önkéntes száműzetésbe vonult Franciaországba. Az eset az egész keresztény világban, s különösen a pápa szemében ellehetetlenítette a királyt, aki kénytelen volt kiegyezni. Békét kötött Tamással, aki 1070 őszén újból elfoglalta érseki székét. Ám a király és udvaroncái valójában nem békéltek vele: hamis vádakkal illették, amikor pedig a király száján véletlenül kiszaladt, hogy akkor lenne boldog, ha többet nem látná ezt az embert, néhány nagyúr elhatározta, hogy önkényesen elbánik Tamással. Nagy fegyveres kísérettel Canterburybe utaztak, az érseki palotát szoros ostromgyűrűbe zárták. Több közvetlen szemtanú leírta, mi történt december 29.-én. Ezeket a leírásokat veti össze egy új könyv (Kay Brainerd Slocum: *Liturgies in Honour of Thomas Becket*) a Becket tiszteletére szerzett zsolozsma olvasmányaival és énekeivel. Alább e könyvből idézzük a vértanúság leírását.

*

1170. december 29.-ét, Becket Tamás életének utolsó napját öt szemtanú írta le: két klerikusa, John of Salisbury és William fitzStephen, továbbá

két szerzetes, a Peterborough-i Benedek és a Canterbury-i William, végül egy vendég klerikus, Edward Grim. A Tamás és a király főurai közti beszélgetés legrészletezőbb leírása Benedeké, William fitzStephen írja le azokat az eseményeket, melyek Tamás szobáján kívül történtek. Mindegyik életrajzíró emlékezett valami olyanra (vagy leírásra választott valami olyant), ami a többiektől különbözik, így leghelyesebb egybedolgozni az ő beszámolóikat.

Az utolsó reggel eseményeinek leírása szerint az érsek a szokásos gyakorlatát követte. Tudjuk például, hogy misét hallgatott, azután szokása szerint tiszteletet tett a székesegyház oltárainál, imádkozva a szentek segítségéért. Canterbury William szerint ezután meggyónt a legidősebb szerzetesnél, Thomas of Maidstone-nál, valószínűleg a káptalanteremben. Azt is leírják, hogy a nap folyamán háromszor megvesszőztette magát, feltehetően Robert of Merton által. Két óra körül megebédelt, Gerald of Wales szerint egy tányér fácánhúst. Röviddel ezután visszavonult szobájába, hogy segítőtársaival értekezzen; ez alkalommal jelentették neki, hogy a királytól hírnökök érkeztek.

Három óra körül a négy főurat bevezették a belső szobába. Benedek szerint Becket a lovagokat barátságtalanul fogadta, először szinte észre sem vette jelenlétüket, s nem volt hajlandó befejezni tárgyalását azzal a szerzetessel, akivel amazok belépése előtt beszélgetett. Reginald fitzUrse, a csoport vezetője, bejelentette, hogy a királytól jönnek (aki akkor Franciaországban tartózkodott), s egy fontos üzenetet hoznak. Utasították Tamást, hogy jelenjen meg a király fiánál Winchesterben, s adjon elégtételt. Tamás magyarázatot kívánt e kívánság értelmére, s ekkor vita következett az ő feudális kötelmeiről, s arról, hogy azokat állítólag áthágta volna. Az érsek kijelentette, hogy nem akar Winchesterbe menni, s ott bíró-ság elé állni, ragaszkodva ahhoz, hogy ártatlan bármiféle törvénysértés alól.

A főurak ekkor kifejtették a vádakát az érsek ellen: Angliába való visszatérése után nem tartotta be a békeegyezmény pontjait, amikor tisztükről letett és kiközösített főpapokat, kiközösített királyi szolgákat, s megtagadta az ifjú Henry megkoronázását. Tamás azt felelte, hogy ezek pápai rendelkezések voltak, maga a pápa tett fegyelmi intézkedéseket azon károk miatt, melyeket Canterbury egyháza és érseke ellen ezek elkövettek. Ő békü-

lékeny ajánlatot tett a püspököknek, melyeket azok most is elfogadhatnak, noha korábban visszautasítottak bármiféle megegyezést. Kijelentette továbbá, hogy senki sem törekszik elmozdítani az ifjú királyt tisztéből.

Tamás ugyanakkor elmondta a maga sérelmeit is, felsorolva, miket kellett szenvednie Angliában, s miképpen korlátozták mozgását. Emlékeztette a főurakat, hogy amikor ő volt a kancellár, hárman közülük az ő vazallusai voltak, és engedelmességet fogadtak neki. A légkör izzott, Tamás és Reginald kölcsönösen figyelmeztették egymást; az érsek a főpapi jogaiból eredő büntetéssel fenyegette az ellene elkövetett gaztetteket, a főurak pedig azzal fenyegetőztek, hogy száműzetésbe lesz küldve, vagy valami még irtózatosabb fog bekövetkezni. Reginald úgy rendelkezett, hogy a szerzetesek őrizzék az érseket, és akadályozzák meg, hogy elmeneküljön, mindaddig, míg a király ítéletet nem hoz. Tamás haragra gerjedve felkiáltott: „Azt gondoljátok, hogy el fogok osonni? Nem azért jöttem vissza Canterburybe, hogy elfussak innét. Itt fogtok találni. És az Úr harcában foggal-körömmel küzdeni fogok.”

Ez a szóváltás két dologban különbözött Becketnek a királyi tisztviselőkkel való korábbi vitáitól. Egyik annak hevessege, a másik az a tény, hogy az érsek be volt szorítva palotájába. A következő logikus lépés az lett volna, hogy a főurak Becketet a börtönbe vagy a királyi udvarba hurcolják, de bizonyára azt gondolták, hogy az érsek velük szembenálló udvartartása és az épületet körülvevő népsokaság szemeláttára oktalanság volna ezt megtenni. Ezért elsiettek, hogy fegyveres segítség után nézzenek, mert már késő délután volt, s csakhamar sötétedni kezdett.

Tamás és tanácsosai éppen ezekről az eseményekről beszéltek, amikor meghallották, hogy a visszatérő lovagok az ajtót verik. Mivel az ajtót zárva találták, s azt nem nyitották ki nekik, a katonák betörték az ablakot. Az érseket környezete sürgette, hogy meneküljön be a templomba, de ő nyugodt maradt, s megfeddte a szerzeteseket gyávaságuk miatt. Elhatározta, hogy ott marad a palotában, e kevésbé szakrális helyen. Tartott tőle ugyanis, hogy a katedrális szentsége visszatartja az elvetemülteket szándékuk végrehajtásától, s megfosztja az érseket szíve vágyának teljesedésétől. Hiszen ő előre elmondta vértanúságát, már azután, hogy a száműzetésből visszatért: „Már van egy vértanútok, Elphege, az Istentől szeretett, egy igazi szent. Az isteni könyörület adni fog nektek egy másikat.”

Robert de Broc kiáltása, aki betört a szomszédos szobába, tette indította az érsek társait. Igyekezetüket, hogy menedéket keressenek, azzal leplezték, hogy a Vesperásra hivatkoztak, melyre át kell menni a katedrálisba, és fizikai erő alkalmazásával elérték, hogy az érsek mozgásba jöjjön. Látták, hogy a palota körül van véve fegyveresekkel, a belső udvar is, a kertek is, valami más utat kellett találni a katedrálisba. Feltörve egy ajtót és egy használaton kívüli folyosón átjutva a kolostorba, elérték, hogy kijuttattak a betörő lovagok elől.

Tamás úgy döntött, hogy nem jelenhet meg menekülőként, s nem viselkedhet tisztségéhez méltatlan módon. Ragaszkodott hozzá, hogy az érseki keresztet vigyék előtte, és azt Henry of Auxerre kezébe adták. Edward Grim elmondja, hogy Tamást vonszolták, lökdösték, szinte kezükben vitték egész úton át a katedrálisba. De William of Canterbury, Benedict of Peterborough, meg William fitzStephen is a *jó pásztor* képmását felidézve inkább úgy mondják el az eseményt, hogy lassan, nyugalommal és nagy méltósággal haladt, kisdud nyája mögött, maga előtt terelve, mint a jó pásztor a juhait. Két életrajzíró Guernes és Anonymus I elmondja, hogy Tamás kétszer is elszakadt üldözőitől, egyszer a kolostorban, másodszor amikor bement a káptalanterembe. Bizonyára egyik alkalommal biztonságban érezhette magát a lovagok embereitől annyira, hogy tekintélyét visszanyerje, s képes volt a templomba méltóságteljesen belépni.

A Canterbury katedrálisban naponta kétszer mondtak vesperást, először a szerzetesek a magukét a kórusban, azután pedig a klerikusok és a városi gyülekezet a templomhajóban. A szerzetesi vesperásnak már tartania kellett, s a növekvő zaj miatt megálltak annak imádkozásával. Négy óra körül volt, napnyugtakor, amikor Tamás belépett a templom északi kereszthajójánál. A szerzetesek egy része lejött hozzá a kórusból, s nagy aggodalommal átölelte, mert olyan hír jutott hozzájuk, hogy Tamást már legyilkolták. Azzal bíztatták Tamást, hogy rejtkehelyet keresnek neki a főoltárnál, s elsiettek, hogy bezárják az ajtót. Tamás azonban rájuk parancsolt, hogy nyissák ki, mondván, hogy egy templomból nem lehet fegyveres ostromlott várat csinálni. „Krisztus temploma, még ha nincs is zárva, biztos erődítmény az Ő gyermekeinek.” Ragaszkodott ahhoz, hogy „az ellenség fölött inkább szenvedéssel, mint harccal kell győzedelmeskednünk, hiszen azért jöttünk hogy szenvedjünk, s nem azért, hogy harcoljunk.” Kísérői

közül többen sírtak az öröm és a félelem miatt. Az érsek, nem félve attól, hogy meghaljon Isten Egyházának szabadságáért és javáért, azt mondta nekik, hogy álljanak hátrább, ne akadályozzák őt a szenvedésben, melyről előre megmondta, hogy el fog jönni, s most látta, hogy küszöbön áll.

Ekkor Tamás megindult felfelé az északi szárny lépcsősorán, mely a kórusba vezet. De nem jutott még nagyon messzire, amikor az első az ellenségei közül, valószínűleg Reginald fitzUrse belépett az északi kereszt-hajóba ugyanazon ajtón át. „A Sátán csapata a templomhoz érkezett”, mondja Garnier, páncélt viselve, lefödött fejjel, mezítlén kardokkal jobb-jukban és fejszékkal balkezükben, hogy feltörjék vele az ajtót. Betörve a templomba azt kiáltották: „Hol az áruló? hol az érsek?” - és Grim szerint még ezt is: „hol van Becket Tamás, aki elárulta a királyt és a királyságot?” Az érsek, az igaz ember, bátran mint oroszlán, félelem nélkül megállt a lépcső alján, jobbra fordult egy oszlop mellett állva a kereszthajó nyílásának közepén, és azt mondta a lovagoknak: „Itt vagyok. Nem a király árulója, hanem az Isten papja. Mit akartok tőlem?”

William fitzStephen szerint e pillanatban Tamást elhagyta John of Salisbury és az összes klerikusok, kivéve Robertet, Merton kanonokját, aki az ő káplánja és állandó kísérője volt, Edward Grimet és magát Williamot. FitzStephen arra is rámutatott, hogy milyen könnyű lett volna az érseknek a menekülés. A kriptába vezető lépcsők közel voltak, felkínálva a bejutást teljesen sötét és rejtett helységek felé, ahonnan viszont egy csigalépcső vezetett fel a templom magasan fekvő részeibe. Közel volt az éjszaka, és Tamást aligha lehetett volna felfedezni. De ő szándékosan visszautasította ezt a lehetőséget, és a vértanúságot választotta. Tamás, életrajzíróinak egyöntetű véleménye szerint kész volt a vértanúságra, sőt kívánta azt. Példát akart adni nyájának, s mint Barlowe megjegyzi, azt a királyi utat akarta járni, melyet az Úr Jézus Krisztus és apostolai tapostak ki.

Az életrajzírók feljegyzik a helyet, ahol a mártír megállt. Ez nem az oltár előtt volt, ahogy John of Salisbury elmondja, s ahogy számos képen ábrázolják. Ahogy Anonymus I leírja, ez a hely Szent Benedek oltárának közelében volt, Tamás a templom északi oldala felé volt fordulva. William of Canterbury még határozottabb: Azon a helyen állt, ahol egy álmában réges-régen önmagát megfeszítve látta; balján volt az a kereszt, mely eddig előtte ment, háta mögött egy fal, előtte a boldogságos Szűz egy arcképe,

s minden oldalon szentek emlékképei és ereklyéi. A *Saga* úgy tudja, hogy az érsek lépéséhez csodajel kapcsolódott: „A kórus előtti lépcsőre lépett... és a Canterbury templom tanúbizonyságot művelt, mert a márvány lágy lett az érsek léptei alatt, mintha havon állna, vagy más olvadó anyagon. Mint ennek örökös emléke, ezek a lábnyomok ma is látszanak, és sokan megcsókolják azt áhítattal a térden álló zarándokok közül.” Sőt az életrajzírók elmondják, hogy sok csoda történt később is éppen azon a helyen, ahol a vértanú az utolsó percekben állt.

Talán igaz, amit a király emberei később vallottak, hogy ti. eredeti szándékuk az volt, hogy foglyul ejtsék Tamást, s nagyobb erőt csak akkor akartak használni, ha ellenáll az elfogásnak. Közvetlen céljuk egyszerűen csak annyi volt, hogy kihurcolják a templomból. Edward Grim szerint a főurak, amikor utolérték az érseket, újból azt követelték, hogy oldozza fel a korábban kiközösített főpapokat, s amikor ezt ő visszautasította, halállal fenyegették. Tamás azt felelte, hogy ő kész meghalni, de óvta őket, hogy bármi bajt okozzanak a mellette lévőeknek, akár klerikusoknak, akár világi hívőknek. „Nagyon is helyén való volt” – mondja Grim – „a megváltás Hadvezérének jó katonája az üdvözítőt utánozza, ki elfogatásakor azt mondta: „Ha engem kerestek, hagyjátok ezeket elmenni.”

A támadók akkor rárohantak, durván és erőszakosan rángatták, hogy a templomon kívül elvágják a torkát, vagy megköttözzék és magukkal vigyék, ahogy ezt később vallották. Több életrajzíró azt mondja, hogy az egyik merénylet rákiáltott: „Fuss el, halott ember vagy!” Amikor Tamás visszautasította ezt, a lovag kardjával fenyegette, arra használva hegyét, hogy lelőjje fejéről a főpapi süveget. Aztán egyikük, feltehetőleg Reginald, megragadta köpenyének szélét, s a többiek segítségével, lökdöste és ráncigálva megpróbálta fölrakni William de Tracy hátára. Thomas haragra gerjedt, és szavaival korholta Reginaldot, keserűen vádolva őt szégyentelen viselkedése és hálátlansága miatt. Közben gúnyneven „kerítőnek” nevezte őt. Fizikailag is ellenállt Reginaldnak, s olyan erősen próbálta magát kiszabadítani, hogy az csaknem a padlóra zuhant. Herbert of Bosham-ot az erőnek e megnyilvánulása egészen ékesszólóvá teszi: „egy második Ádám, Sámson, Pál, Jézus Krisztus a templomban, Dávid Fial”

Grim úgy hiszi, hogy a főurak azért akarták kivinni az érseket a templomból hogy vagy egy szenteletlen helyen ölhessék meg, vagy hogy bör-

tönbe vigyék. De a terv nem sikerült. Tamás ellenállása és a szemlélők növekvő száma (beleértve sok városlakót, akik már a vesperásra gyülekeztek), komoly esélyt adott a megmenekülésre. A helyzet ellenőrizhetetlenné vált. Amint a *Saga* elmondja: „a vad farkasok rárohantak a szelíd nyájra, az elfajzott fiak saját apjukra; a véres gyilkosok Krisztus ártatlan áldozatára.” Hugh de Morville a megfigyelőket próbálta távol tartani, mások kardjukkal ütlegetni akarták az érseket. Ahogy William elmondja: „Ekkor a mártír fáradt térdei már rogyadozni kezdtek; ekkor testének porhüvelye már a romlás felé haladt;” az ütések közben elméje a néma imádságba merült, zsoltárt volt elméjében, zsoltárt a szívében is; a hangot nem hallhatta semmi külső fül. Azok tovább ütlegették kardjaikkal, mint egy bárányt, semmi panaszt, sem sóhajt nem lehetett hallani; csendes szívében elméje – igazának tudatában – megőrizte a békességtűrést.

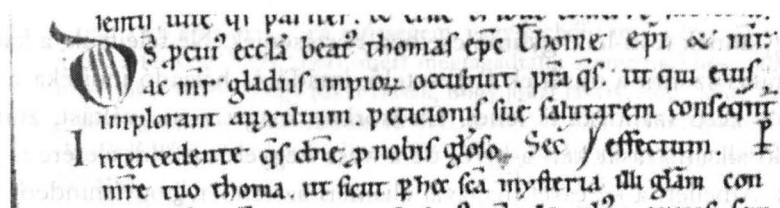
Amikor Tamás felismerte, hogy közel a halál, megadó testtartást vett fel, fejét előre hajtotta, karjait keresztbe rakta, kezeit imádságra zárta. „Magamat Istennek, a Boldogságos Szűznek, Szent Dénesnek és e templom szentjeinek ajánlom” – mondta. Több életrajzírója elmondja, hogy megnevezte szent Elphege-t is, Canterbury vértanúhalált halt érsekét. Grim, Anonymus I és William fitzStephen szerint az a főúr tette meg az első döfést, akit Tamás Reginaldnak szólított. Valószínűleg igazuk van, mert fitzUrse volt kezdet kezdetétől a vezér, ő bocsátkozott először fizikai küzdelembe az érsekkel, mikor az gúnynevén hívta őt. Az ott álló Grim ki nyújtotta karját, hogy eltérítse a szúrást, de a kard lecsúsztatva Tamás fejéről keresztülvágta a klerikus karját egészen a csontig. Anonymus X hangsúlyozza, hogy „a vágás lesújtott Isten áldozati Bárányának fejére, levágva saját lelki atyját (Tamást) az ő anyjának (az Egyháznak) keblén.” Akár ez, akár a második szúrás ledöntötte az érseket, aki térdére esett, azután kezeire, végül arcra borulva feküdt ott, feje északra nézett, Szent Benedek oltára pedig a jobbján volt. Grim elmondja, hogy amikor összeesett, ezt sutogta: „Jézus nevéért és az Egyház oltalmazásáért kész vagyok elfogadni a halált.” Miközben ott feküdt, egy másik főúr (akit fitzStephen és Guernes Richard le Bret-tel azonosít), egy olyan heves szúrást vitt az érsek fejére, hogy teljesen levágta fejének tetejét, s kardja kettétörve hullt a padlóra. William fitzStephen szerint ez a kettétört kard előre jelezte, hogy az Egyház a mártír vérében győzelmet nyer, és fölébe kerekedik a rosszakaratnak.

Amikor emez ütött, így kiáltott: „Nesze neked a király bátyjának, Williamnek kedvéért!” Végül a szubdiakonus Hugh of Horsea, melléknevén Mauclerc (rosszpap) lábát az érsek nyakára rakta, kardját a nyitott koponyára irányította, és a padlóra vér és velő ömlött. Ez a „Beliál fia” – ahogy Anonymus II. hívja őt – „nyilvánvalóan minden idők gonosztevőihez képest is gonosztevőként viselkedett. Kardjának hegyével megkereste az élettelen fejen, a koponya maradványában az agyvelő maradékát, azt kibocsátva onnan a padlóra szórta, nem annyira azért, hogy minden kételyt eloszlasson a halál beálltáról, hanem inkább, hogy őrült kegyetlenségének kielégülést szerezzen.” „Menjünk, lovagok” – kiáltotta – ez a fickó már nem kel fel többé. Grim megjegyezte, hogy ez a szörnyű „ötödik seb” Krisztus ötödik sebéhez volt hasonló, s ezután semmi sem hiányzott annak halálából, aki minden egyébben is Krisztust utánozta.” A többi életrajzíró is hangsúlyozza, hogy a vértanú Krisztust követte. FitzStephen szerint az érsek hálát mondott Istennek, s így imádkozott: „Uram, a te kezembe ajánlom lelkemet.” Lukács evangéliuma szerint a 31/30. zsoltár ezen versei voltak Krisztus utolsó szavai. Mivel azonban FitzStephen az egyetlen életrajzíró, aki e szavakat az érseknek tulajdonítja, ezek történeti pontossága kétséges. FitzStephen azt is hangsúlyozza, hogy a vértanú halála önkéntes volt: „Nem csupán erőszakos halál volt ez a lovagok kardjától, hanem szívesen fogadott halál attól a vágytól indítva, hogy egészen Istennel legyen.”

A gyilkosság körülbelül délután félöt tájban történt. Az 1170. december 29.-i dátumhoz nem kétséges, de néha úgy jelölik, mint 1171., mert Canterburyban, mint sok más kolostorban is, az új évet karácsonytól kezdték számolni. Az ünnepi idő ötödik napja volt, az Aprószentek ünnepét követő nap.

*

A magyarországi Érdy-kódex így fejezi be a szent legendáját: „Az egyházi népek pedig mikoron az halottaknak miséjét szolgálnák érette, azonnal az szent angyalok másfelől az szent márotroknak miséjét kezdték el, mondván: Laetabitur justus in Domino. És azt hallván az egyházi népek utánnok éneklék mindvégig, és beírák az szenteknek közibe.”

Könyörgés Becket Tamás ünnepére a Pray-kódexből (12. sz. vége)

Jegyzetek a liturgiáról

51. Miről szólnak az offertórium-énekek? (2)

5. Az offertórium mint a dicséret áldozata

„A dicséret áldozata dicsőít meg engem, s ez az az út, melyen megmutatom neki az én üdvösségemet” – szól hozzánk a zsoltáros szavával az Úr. Az áldozathoz azért tartozik hozzá a dicséret, mert az áldozatban az ember elismeri Isten feltétlen főségét, fenségét, és örömmel ad Istennek az ő saját adományaiból, elismerve ezzel, hogy mindent tőle kapott. A dicséretről szóló offertóriumokat tehát úgy kell felfognunk, hogy a cselekmény idején a lelket a dicséretnek e szellemével töltik meg, mert csak így lehet kedves Isten előtt adományunk. Erre elég lesz egyetlen példát hoznunk (nagyböjt 4. vasárnapja):

Dicsérjétek az Urat, mert ő jóságos, zengjétek az ő nevének, mert édességes, R) *mindent, amit akart, megselekedett az Úr a mennyben és a földön.* V1. Áldjátok Őt, kik az Úr házában álltok, a mi Istenünk házának csarnokaiban; mert én megismertem, hogy nagy az Úr, és a mi Istenünk minden istenek fölött való. R) Uram, a te neved örökkévaló, és emlékezeted századokról századokra, ítéletet tesz az Úr az ő népén, és megvigasztalja az ő szolgálait. R) Kik félitek az Urat, áldjátok az Istent, áldott legyen az Úr Sionból, az Úr, aki Jeruzsálemben lakozik. R)

6. A megváltásért hálát adó és azt kérő offertóriumok

Az offertóriumok e csoportjában több motívum egyesül. A keresztyán áldozat, mely a misében jelenné válik, a megváltás áldozata. Helyénvaló, ha az ember közben hálaadással megemlékezik a megváltásról, illetve ha kéri

azt, hogy annak testi-lelki gyümölcseiben részesedjék. Ne felejsük, a katolikus tanítás szerint a misének engesztelő, imádó és hálaadó indítéka mellett jogos kérő szándéka is lehet. Elsősorban magát a megváltást, annak ránk való alkalmazását kéri a hívő, de a mise kegyelmei földi életére is kiáradnak. Amellett a kéréssel magával elismeri az ember, hogy mindent Istentől kap, s hogy hozzá bizalommal fordulhat. Nyomorúságának megvalósásával mintegy betegként megy isteni Orvosa elé, hogy a keresztdozatnak a misében kiosztott gyümölcseiből őt részesítse. E típusból két, kissé eltérő árnyalatú szöveget idézek (évközi 3. és 19. vasárnap):

Az Úr jobbjá erőt cselekedett, az Úr jobbjá felmagasztalt engem, R) *nem halok meg, hanem élek, és hirdetem az Úr cselekedeteit.* V1. A szorongatásban segítségül hívtam az Urat, és meghallgatott engem az Úr, és tágasságra vezetett, mert az Úr az én segítőm. R) V2. Reám rohanván eltaszítottak engem, hogy elessem, de az Úr megtartott engem, és üdvösségemmé lett nékem. R)

Tebenned bíztam, Uram, és mondtam: te vagy az én Istenem, R) *kezédben az én sorsom.* V1. Ragyogtasd fel arcodat a te szolgád fölött, és szabadíts meg engem irgalmasságod miatt, Uram, meg ne szégyenüljek, mert téged hívlak. R) V2. Mily nagy a te édességed sokasága, Uram, melyet elrejtettél a téged félőknek, melyet azoknak készítettél, akik benned bíznak, s az emberek szeme láttára nekik adod. R)

7. „Élethelyzet-offertóriumok”

Néhány különleges offertórium (már az előbbieik közül is) egy élethelyzetet mutat be egy bibliai személy példáján. Jellemző erre az évközi 27. vasárnap Jób-offertórium. Az ének elénk tárja Jób megkísértését, szenvedését, panaszkodó, bűnbánó, Istenhez rimázkodó szavait. A tétel rendkívüli (a liturgikus énekben szokatlan) vonása a lélektani helyzetnek szóismétlésekkel való ábrázolása.

Vala egy férfi Husz földjén, Jób nevezetű, egyszerű és igaz ember és Istent féltő. Akit a Sátán kikért magának, hogy megkísértse. És hatalom adatott annak az Úrtól Jób vagyona és teste fölött. És elpusztította minden vagyonát és gyermekeit és testét is megsebesíté súlyos fekélyekkel. V1. Bár elengedtetnének bűneim, bár elengedtetnének bűneim, melyekkel kiérdemeltem a haragot, melyekkel kiérdemeltem a haragot, és a gyötretést, és a gyötretést, és a gyötretést, melyet szenvedek, és egyre terhesebb. Mert micsoda, mert micsoda az én erősségem, hogy elviseljem, avagy mi az én végem, hogy türelemmel legyek?

Vajon a kő erőssége az én erősségem, vagy ércből van-e a testem, vagy ércből van-e a testem? Mert, mert, mert megtagadtatik szememtől hogy jókat lásson, hogy jókat lásson, hogy jókat lássak, hogy jókat lássak, hogy jókat lássak, hogy jókat lássak, hogy jókat lássak, hogy jókat lássak. R. VALA EGY FÉRFI Husz földjén, Jób nevű, egyszerű és igaz ember és Istent félő, akit a Sátán kikért magának, hogy megkísértse.

Egy ilyen tétel első megközelítésre három nehézséget látszik okozni:

Nem egyoldalú-e egy ilyen ábrázolás? Hol van itt a keresztény reménység? Sőt miért nem jelenik meg a Jób-történet pozitív befejezése? Miért nem halljuk Jób béketűrő szavait? Erre a válasz egyszerű. Az Egyház feltételezi, hogy Jób történetét is ismerjük, meg azt is, hogy nem ebben az egyetlen tételben találkozunk a biblia szavaival. Ha egy-egy tétel mindig mindent ki akarna egyenlíteni, akkor vagy elviselhetetlenül hosszú lenne, vagy elszíntelenedne. A Jób-történetnek *most* erről az oldaláról hallunk, ezt éljük át a maga intenzitásában. Jóbban magunkra ismerünk és problémáinkra. Szemben a mai vallási élettel, az Egyház nem jókedvű kereszténységet hirdet (persze nem is siralomvölgy-kereszténységet), meg nem társadalmi felelősségű kereszténységet, s még annyi mindent nem: hanem katolikus, egyetemes kereszténységet, egyetemeset abban az értelemben is, hogy semmi emberi és isteni tartalom nem idegen tőle.

A másik kérdés: lehet, hogy az ember néha ilyen válság-helyzetbe kerül, de hogyan lehet ezt „menetrend-szerűen” felidézni minden év adott vasárnapján? Úgy, hogy fel kell ismernünk: a természeti ember bajai és örömei egy töről fakadnak a természetfölötti ember bajaival és örömeivel, s így annak kifejezőivé válnak. Lehet, hogy minket nem gennyekkel kísért meg – Isten engedélyével – a Sátán, de valamivel bizonyosan megkísért, kétségbeesésbe hajszol; életünk a legmélyebb, legtermészetfölöttibb valójában is megrázkódásokat szenved, válsághelyzetbe kerül, sőt állandó válsághelyzetben van. Akkor is, amikor örülünk! Aminthogy Krisztusban mindig örvendünk, akkor is, amikor kétségbeeső helyzetben vagyunk. A liturgikus ének tehát nem a *pillanatnyi* lelkiállapotunkat írja le, hanem egész léthelyzetünket.

S így az utolsó kérdés: mi köze ennek a felajánláshoz? Közvetlenül semmi. De fordítsuk meg a kérdést? Mi köze ehhez a léthelyzethez a felajánlásnak? Míg Jób képében önmagunk léthelyzetét éljük át a biblia sza-

vaival Isten színe előtt, közben a felajánlás játszódik szemünk előtt, sőt bennünk. Ezt a Jób-magunkat ajánljuk fel, s már készül az oltáron az az isteni misztérium, amely felelet lesz erre a vallomásra.

*

Nincs helyünk több tételt idézni, de talán ennyivel is sikerült közelebb jutnunk az offertóriumok lelkületéhez. Még egyszer szeretném hangsúlyozni, e tételt félreértjük, ha önmagában nézve várjuk tőle a felajánlás gondolatainak kifejtését. Valaki akár azt is mondhatja: olyan szövegek ezek, melyeket bármikor el lehet imádkozni. Igaz. De most vegyük őket szinkronitásukban: úgy, amint a felajánlási cselekménnyel egyidőben hangzanak el. Így látjuk, hogy nem magukban van liturgiai erejük, hanem abban, hogy a felajánlás által kiváltott lelki mozgásokkal egyesülnek, annak irányt szabnak, az eukarisztikus áldozat *intentio actualis*-át fejezik ki, vagyis azt a sajátos gondolat- és érzelemkört, mely az önátadás, a devóció mindig azonos lelkületét éppen ma átszínezi.

Több felajánlási könyörgés kéri, hogy „fogadd el, Isten, Egyházadnak az áldozati adományokkal együtt átnyújtott imádságát”. Nos, az offertórium maga is része annak az imádságnak, amit az adományokkal együtt nyújtunk át Istennek.

*Antik oszlop a római San Stefano
Rotondo templomban (Celius- hegylépcső)*

52. Könyörgések „super oblata”: a Sacramentarium Gregorianum könyörgése a pünkösd utáni II. vasárnapon

Oblatio nos, Dómine, tuo nómini dicánda puríficet: et de die in diem ad caeléstis vitae transférat actiónem. – Ez az áldozati adomány, Urunk, mit nevednek kell szentelnünk, tisztítson meg minket, és napról napra mindinkább vezessen át minket a mennyei élet gyakorlásába.

Az oblatio: azok az oltárra hozott (szó szerint: oda vitt) adományok, melyek a misztérium részévé válva az áldozat tárgyi elemei lesznek. Ezekről azt mondja a könyörgés, hogy „tuo nomini dicanda”. A „dicanda” nyelvtani alakja egy szükségességet fejez ki, éppúgy, mint a neki megfelelő „-andó, -endő” (egyáltalán nem kerülendő!) kifejezés a magyarban. Mi a tartalma e szükségszerűségnek? A szót magyarul is használjuk, mégpedig a „dedikáció” kifejezésben. (Vigyázat, a dico, dicare ige nem azonos a dico, dicere igével.) Pápai Páriz szótára ezt mondja róla: „dico = szentelek, ajánlok, dedikálok” például: totum hunc dicamus diem tibi = ezt a napot egészen neked szenteljük. A példa jól mutatja, hogy valamiből, ami egészben a miénk (példánkban: a rendelkezésünkre álló idő), valamit kiválasztunk, elkülönítünk, és azt valaki másnak átadjuk. Ugyanilyen értelemben mondja a pünkösd utáni I. vasárnap felajánlási könyörgése: Hóstias nostras, quæsumus, Dómine, tibi dicátas placátus assúme = Adományainkat, kérünk, Urunk, miket néked kiválasztottunk, kegyesen vedd át.

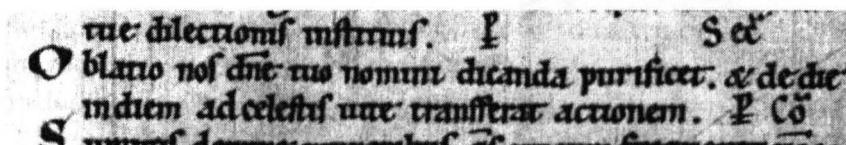
Ettől az adománytól, melyeket Egyházunk liturgikus rendelése és szokása szerint, végső soron Urunk alapító rendelkezése szerint, az Atyának kell ajánlanunk, azt várjuk, hogy minket megtisztítson. Tehát a felajánlásnak ereje van bizonyos értelemben eltörölni a bűnt, vagy legalábbis annak következményeit, a lélekben visszamaradt tisztátalanságot.

De az adománynak nem csak ilyen negatív hatása van. Kérésünk másik része: ad caeléstis vitae transférat actiónem. A „transfero” ige igen pontosan egy átviteltre, átjuttatásra, átvezetésre figyelmeztet. Az adomány mintegy magára vesz minket, és miközben maga átvezet egyik állapotból a másikra, minket is magával visz.

Hová? Ad caelēstis vitae transférat actiōnem. Mit jelent ez? A „vitae actio” egy Cicero-mondat tanúsága szerint a gyakorlati életet, az élet gyakorlatát jelenti. De milyen életét? Orációink szerint: a „mennyei életét”. Vagyis a földi ember cselekedeteiből átvisz egy olyan életmódba, mely már a megkezdett örökkévalóság, vagyis a földön már elővételezett mennyei élet szerint igazodó életgyakorlat. Bizony elég merész gondolat! Az is, hogy mi a földön már a mennyei élet gyakorlatába kezdtünk, s az is, hogy erre az életmódra nem egyszerűen akarunk, elszánásunk, jófeltételeink visznek át, hanem látszólagos anyagi javak: az oblatio dicanda, a kiválasztott, Istennek szentelt adományok. Természetesen ezt helyesen kell érteni, nem a kenyér és bor a maga földi mivoltában gyakorol ránk ilyen „mágikus” hatást, hanem maga a krisztusi misztérium, mely e külső jeleken keresztül valósul meg.

Még egy kifejezés érdemi figyelmünket: „de die in diem”, vagyis napról napra. Újból és újból visszaérkezünk a szentmise alapértelméhez. Ugyanis Krisztus kereszthalála egyszeri áldozat, mely mindörökké megváltotta a világot. De ennek az egyszeri áldozatnak mindenhol és mindenkor jelenvalóvá kell lennie, hogy mindenkihez, élete minden mozzanatában elérjen. Mi nem tudunk egyetlen mozdulattal, egyetlen elhatározással vagy akár egyetlen isteni tettel „átjutni” a földi életgyakorlatból a mennyei életgyakorlatba, hanem egész életünk egy folyamatos átjutás, melyben a keresztdózatnak, az éppen látható kultikus cselekmény által jelenvaló keresztdózatnak kell átjuttatnia minket. Napról-napra rászorulunk megváltásunk érvényesülésére. Ezért mutatjuk be napról-napra az egyetlen áldozatot, mégpedig a kenyér és bor, ezen Istennek szentelt áldozati adományok színe alatt.

Ez az áldozati adomány, Urunk, mit nevednek kell szentelnünk, tisztítson meg minket, és napról napra mindinkább vezessen át minket a mennyei élet gyakorlásába.

12. füzet: Aquinói Tamás a békéről: (2) Vajon mindenki kívánja-e a békét? Vajon a béke a szeretet sajátos kihatása-e? – Mi a tudomány? Ki a tudós? (I) – Jegyzetek a liturgiáról: 23. Halottak napja. 24. Mondatrend – a mondat rendje.

13. füzet: Mi a tudomány? Ki a tudós (II). – Versmondás – A művészek és az Egyház – Jegyzetek a liturgiáról: 25. „Istentisztelet modern szabad asszonyoknak”. 26. A sivatagi atyák üzenete a mához.

14. füzet: Olvasóim leveleiből – Jegyzetek a liturgiáról: 27. Legrégibb (és legsebbe) karácsonyi énekünk. 28. Mit tegyünk azzal, ami „elavult”?

15. füzet: Európa és a kereszténység – Városok szerkezete és történelme – Olvasói levelek (folytatás) – Jegyzetek a liturgiáról: 29. Krisztus, a Király. 30. Egy kalkuláció az egyházzenéről.

16. füzet: A „Társadalomtan”-ról, I. – Jegyzetek a liturgiáról: 31. Mysticum jejunium – I. 32. Az ismétlődés funkciója a felolvasott liturgikus szövegben. – Pro informatione.

17. füzet: A „Társadalomtan”-ról, II. – Jegyzetek a liturgiáról: 33. A hirdetőbála. 34. Mysticum jejunium II.

18. füzet: „Audiatur et altera pars”. – Aquinói Szent Tamás az óvatosságról. – Szövegértés, nyelvtanulás. – Jegyzetek a liturgiáról: 35. A communio. 36. Ecclesia toto orbe diffusa.

19. füzet: A karmester dolga. – Valami a gyermeknevelésről. – Jegyzetek a liturgiáról: 37. Az 1. zsoltár – húsvétkor. 38. Mi a „kántorbójt”?

20. füzet: A giccs. – Egyház és társadalom. – A magyar egyházi stíl. – Egy interjúból. Jegyzetek a liturgiáról: 39. A liturgia „igazsága”. – 40. Egy olvasmány fordítása.

21. füzet: A „haldokló” népzene. – Naplójegyzetek (1). – Jegyzetek a liturgiáról: 41. Könyörgések „super oblata”. – 42. Egy furcsa kísérlet.

22. füzet: A tekintélyről és tekintélytiszteletről. – Egy kimaradt alfejezet. – A töredékkutatásról. – Naplójegyzetek (2). – Jegyzetek a liturgiáról: 43. Könyörgések „super oblata”: A Sacramentarium Gregorianum felajánlási könyörgése Ádvent I. vasárnapjára – 44. Elsőáldozás Zsámbékon.

23. füzet: Kodály és Bartók: Párhuzamos életrajz (1). – Szintagmák és nyelvi struktúra. – Egy tudományos konferencia. – Jegyzetek a liturgiáról: 45. Könyörgések „super oblata”: Karácsony. – 46. „Régi” és „új” liturgia.

24. füzet: Kodály és Bartók – párhuzamos életrajz (2). – Aquinói Szt. Tamás: Vajon szükség volt-e az emberi nem helyreállításához Isten Igéjének megtestesülésére? – Jegyzetek a liturgiáról: 47. Mindenszentekre. 48. Könyörgések „super oblata”: Karácsony utáni vasárnap.

25. füzet: További nyelvtani játékok. – A politikai celibátus. – Egy jótanács: Gyanakodj a „költőiségre!” – Jegyzetek a liturgiáról: 49. Miről szólnak az offertórium-énekek (1). 50. Könyörgések „super oblata”: a Sacramentarium Gregorianum könyörgése nagybójt II. vasárnapján.

A „GONDOLKODÓ” füzetek: egyszemélyes, ingyenes folyóirat. Azokhoz szól, akik a katolikus dogmához hűséggel, ugyanakkor előítéletek nélkül eszmélkednek az egyház és világ, hitélet és kultúra, liturgia és társadalmi élet dolgairól.

A füzetek függelékében kapnak helyet az Új Emberben éveken át fenntartott, 2002-ben megszűnt „Jegyzetek a liturgiáról” rovat tovább folytatott darabjai.

A fórum egy értelmiségi személyes nézeteinek ad hangot. Szeretné azt a nyugodt, tárgyyszerű, elemző, ugyanakkor szükség szerint kritikai hangot megütni, mely nemcsak a gondolkodó értelmiség hagyományainak megfelelő, hanem a katolikus egyház szellemi életében is évszázadokon át normálisnak számított.

Személy szerint szívesen fogadok észrevételeket, bírálatokat. Elgondolodom rajta, s értelem szerint visszatérek az azokban felvetett témákhoz. De ez a fórum személyes vita lefolytatására nem alkalmas, így a levelekre nyilvános választ nem tudok adni.

Évente 10 szám megjelenését tervezem (a tanév folyamán havonként egyet). A számonként két liturgikus jegyzet az Új Ember rovat hajdani kéthetes megjelenési ciklusának felel meg.

A füzetet saját költségemen nyomtatom és ingyenesen bocsátom rendelkezésre. Köszönettel veszem, ha valaki önkéntesen és tetszés szerinti mértékben hozzá akar járulni a költségekhez. A füzet postázásának egyetlen feltétele az, hogy az érdeklődő egy levélben kérje a füzet megküldését, s évente adjon fel tíz darab, önmagának megcímzett, felbélyegzett közepes vagy nagy alakú borítékot a következő címre: Dobszay László, 1024 Budapest, Keleti Károly u. 11/A. II. 9.

A Zencakadémia „Egyházzenc füzetek” c. sorozata, és más liturgikus, egyházzenc kiadványok az egyházzenc tanszékén (VI. Vörösmarty utca 35.) kaphatók. Lásd még: www.cgyhazzenc.hu honlapon.